

عرفان و مُدرنیتَه

درس امکان یا امتناع تأسیس اندیشه علمی و سیاسی
بر مبنای اندیشه عرفانی در ایران

عبدالحمید ضیایی

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

عرفان و مدرنیته

بررسی امکان یا امتناع تأسیس اندیشه علمی و سیاسی
بر مبنای اندیشه عرفانی در ایران

ع. الحמיד ضیایی

ناشر: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی

ویراستار: میثم زنگانه

طی جلد: محمد علی جلیلی

اپ اول: بهارستان ۱۳۹۸

تیراژ: ۱۰۰

قیمت: ۲۰۰۰ / تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۶-۰۱۸-۷

نشانی: تهران، خیابان پاسداری، خیابان شهید مؤمن نژاد (گلستان یکم)، شماره ۱۲۴. تلفن: ۲۲۵۷۰۷۷۷
سایت: www.iscs.ac.ir | پست الکترونیکی: info@iscs.ac.ir
کلیه آثار منتشره این پژوهشکده در دسترس فضای آزاد علمی و نظر شخصی نویسندگان محترم آن
است و لزوماً مورد تأیید پژوهشکده نیست

سرشناسه: ضیایی، سیدعبدالحمید، ۱۳۵۴ -

عنوان و نام پدیدآور: عرفان و مدرنیته: بررسی امکان یا امتناع تأسیس اندیشه علمی و سیاسی بر مبنای
اندیشه عرفانی در ایران / عبدالحمید ضیایی.

مشخصات نشر: تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۴۱۵ ص.؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۶-۰۱۸-۷

وضعیت فهرست نویسی: فیا

عنوان دیگر: بررسی امکان یا امتناع تأسیس اندیشه علمی و سیاسی بر مبنای اندیشه عرفانی در ایران

موضوع: انسان (عرفان)

موضوع: Man (Mysticism)

موضوع: علم و عرفان

موضوع: Science and mysticism

رده بندی کنگره: ۱۳۹۸ ۴ع/ض ۲/ BP۲۸۷

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۸۳

شماره کتابشناسی ملی: ۵۶۶۰۴۸۰

فهرست مطالب

۷	 پیشگفتار
۱۳	 ابعاد تعارض جهان مدرن و عرفان: تلاطم یک
۶۱	 جغرافیای مفهومی عرفان و تجارت
۹۹	 تیپولوژی مکاتب و جریانات عرفانی
۱۴۷	 بررسی تطبیقی انسان‌شناسی عرفانی و انسان‌شناخت مدرن
۱۸۵	 جایگاه سیاست و امر سیاسی در عرفان
۲۲۱	 امکان یا امتناع تأسیس اندیشه سیاسی بر مبنای معرفت‌ع‌خانه
۲۶۵	 عرفان‌های نوظهور و مسئله علم
۳۰۱	 استفاده و سوء استفاده از علوم تجربی در معنویت‌های مدرن
۳۴۱	 روان‌شناسی اجتماعی عرفان؛ جنگ کرامت‌ها
۳۸۱	 بررسی نقادانه روش‌شناسی و معرفت‌شناسی عرفان ایرانی اسلامی
۴۰۷	 سخن واپسین
۴۱۵	 منابع
۴۱۹	 نمایه

پیشگفتار

آنچه پیش‌برری‌های اساسی، حاصل ده جلسه سخنرانی مؤلف در دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران است که در پاییز ۱۳۹۶، به پیشنهاد پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، و با همکاری و حمایت انجمن جامعه‌شناسی ایران و انجمن انسان‌شناسی ایراد شده است.

هرچند به نظر برخی از اندیشمندان، روزگار مدرن سری شده و ما در عهد پسامدرن نفس می‌کشیم و باید از «عرفان پس از مدرنیته» به مثابه تفسیری مابعد مدرن، درکی ساختارشکنانه و ضد واقع‌گرایانه برای برون‌رفت از معضلاتی مثل دوآلیسم شناختی و سستی میان علم و دین و عالم پایین یا جهان درون و جهان برون، یا دعوی صدق و دعوی نسب از نگرش عرفانی و... سخن در میان آوریم، اما چنان‌که در فصول کتاب پیش رو می‌آید، معضل و مسئله ما ایرانیان، فعلاً مدرنیته است و گذار از جهان سنت به روزگار مدرن، نه پُست‌مدرنیسم!

تبیین نسبِ عرفان و علم، توجه به مرزهای باریک و لغزان علم و

شبه علم، سوءفهم‌های موجود در جامعه ایرانی در باب متافیزیک و عدم تفکیک و تشخیص مابعدالطبیعه از ماوراءالطبیعه از اولویت‌ها و ضرورت‌های پژوهشی ایران امروز است.

یکسان‌انگاری شیادی‌ها و شعبده‌بازی‌های ذهنی با فضایل عرفانی، کرامت‌بازی و فضیلت‌سازی بیهوده و زیان‌بار، بی‌اعتنایی به عقلانیت و علم، ارادت‌سالاری و مُریدسازی، ادعاهای گزاف و نامدّل، تحقیر پرسشگری و دلیل‌طلبی و... از جمله آفات و آسیب‌هایی است که در بندند این بایع‌ها، بهار تماشایی، رخنه و رسوخ کرده و همواره نقد و آسیب‌شناسی این معضلات از دغدغه‌های نگارنده این سطور بوده است.

عرفان، مدعی شناختی فرامفهومی و عبور از مقام «فهم هستی» به مقام «لمس هستی» و کشیدن بنجره‌ای درونی به آفاق متعالی است. این شناخت فارغ از واسازی، بازسازی و طبقه‌بندی موضوعی مفاهیم بوده و نوعی هم‌آوایی عاطفی با خدا و هستی به‌شمار می‌رود. شناختی که با تعلیق آگاهی متداول و مفهومی از طریق مراقبت قلبی و مراقبه‌های فعال و منفعل صورت می‌پذیرد.

تعلیق عقل استدلالی، در مقام فعالیت روانی فرد، می‌تواند همچون زورقی روان سالک را به کرانه‌های امر قدسی برساند، اما تعمیم این قاعده و فرستادن این زورق به اقیانوس حیات جمعی خطرات و مخاطرات جدی ایجاد کرده است به‌ویژه در روزگار معاصر که بعضی از مکاتب عرفانی، بی‌حساب و کتاب جذب و جلب مشتری می‌کنند و عرفان را از مذهبی سرّی و نهان‌روشانه^۱ به دَسْتَرخوانی متنوع

و ملون تبدیل کرده‌اند و هرکسی با هر سنخ روانی و برخورداری یا نابرخورداری از ثمره آموزه‌ها و ورزه‌های سلوک می‌تواند در زمانی ناچیز به مقام استادی در عرفان ارتقا یابد!

در این میانه، اخلاق، سیاست، فرهنگ و دیگر شئون اجتماعی نیز درگیر توالی و تبعات سلوک عرفانی شده و از برکات و آفات آن در امان نمانند.

مقصود محرم اصلی این کتاب، پرسش از نسبت عرفان با زندگی انسان مدرن است. آرزوی راقم سطور، رسیدن به نگاهی است که می‌کوشد به دورانی، و تخفیف مفاهیم، طرح گفتگو را بین دو افق متفاوت دراندازد. امید است که با نقد آموزه‌ها و ورزه‌های عرفانی، بتواند به کاهش فریب و خسرت جاری در جامعه مدد برساند.

در راستای پرهیز از تک‌سویی، ساختاری‌ها توأم با طرح پرسش‌های مخاطبان بوده است. گاه پرسش‌ها با مرتبط با بحث طرح می‌شده اما به جهت احترام به ذهنیت مخاطبان و دفع دخال متنی، متن کامل پرسش‌ها و پاسخ‌ها، در متن پیاده شده درج گردیده است.

مراتب سپاس خود را از همکاری دوستان، اساتید فرهیخته پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، انجمن جامعه‌شناسی و انجمن انسان‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران اظهار می‌نماید. ابراز داشته و آرزو دارد که معنویتی توأم با عقلانیت و فارغ از سایه‌ها و سویه‌های اخلاق‌گریز و خردستیز در روان فردی و جمعی ما استقرار و استمرار یابد.

سید عبدالحمید ضیایی